III.

Calques linguistiques.

Este aproape un curent printre filologii care se ocupă cu studiul limbilor balcanice ca, ori-decâte-ori dau de câte un cuvânt cu origine necunoscută, dar care este acelaşi la unele sau toate limbile balcanice, să admită că este de provenienţă slavă, albaneză sau chiar greacă, însă numai românească nu.. Aşà bună oară, ca să dau numai câtevà exemple cunoscute, cuvintele *bălaur* (care există în rom., alb., sârbocr. şi gr.), *codru* (rom., alb), *baciu* (rom, alb., bulg., sârbocr. gr. etc) se socotesc de cele mai multe ori ca intrate în română, când în realitate pot să fie şi româneşti şi numai de la noi să fi trecut în alte limbi,

Desigur că acest curent care se manifestă mai mult la cercetători străini şi în special bulgari (cfr. *St. Romanski, Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen*, în XV. *Jbr. d. Inst. f. rum. Spr.)*, se explică până la un punct din prea marele credit pe care l-a avut limba română la celelalte limbi balcanice şi în special la limbile slave. Mulţimea cuvintelor slave din aceste limbi pătrunse în româna face pe fiecare să creadă, la primul moment, că originea cuvintelor despre care este vorba trebue să fie căutată în afara de domeniul limbii române. Şi cu toate acestea multe dintr'însele şi-au luat obârşia, din limba română, iar altele au fost decalcate după cuvintele româneşti.

Unul dintre aceste din urmă este şi cuvântul *flori*, întrebuinţat în ţinutul Năsăudului precum şi în alte părţi,*) cu înţelesul de „menstruaţie“ şi despre care N. Drăganu a vorbit pe larg în revista „Transilvania“ anul XLI No. I—II din Ianuarie-Aprilie 1910, p. 47, derivându-l din lat. *fluores* (menstrui). Originea cuvântului este asigurată şi de forma franceză *flueurs* precum şi cea actuală *fleur* (cfr. Hazfeld-Darmesteter, *Dictionnaire Général*, p. 1075) admisă de *Dicţionarul Academiei* şi de

[*) După o comunicare a dlui N. Iorga, expresia *flori de lună* e cunoscută şi prin Moldova S. P]

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)

(Meyer-Lübke *Rom. Etym. Wb.* No. 3390). Este, prin urmare, incontestabil că nu avem a face cu o însemnare metaforică a cuvântului „floare", ci cu însuşi „fluores menstrui", aşà cum se găseşte şi la baza cuvântului francez.

Ceea ce pare curios, acum, este faptul că cuvântul acesta, astăzi cu o întrebuinţare mărginită, a fost copiat, sau, ca să mă servesc de termenul consacrat, a fost decalcat de Bulgari, de Sârbi şi de Albanezi, cu care Românii au stat în atingere încă din timpurile cele mai vechi. Şi fiindcă în cuvântul *flori* ei nu vedeau decât forma pluralà a lui *floare*, acestui cuvânt din limbile în chestiune, i s'a mai adăogat şi al doilea înţeles de „fluores menstrui". Astfel la Albanezi, cuvântul *l'ul'e*, în afară de înţelesul propriu de „floare", mai are şi pe acela de „menstruation" (G. Meyer, *Etym. Wb. d. Alb. Spr.* p. 250), înţeles desigur străin, după cum cu drept cuvânt, a recunoscut şi K. Treimer, discutând etimologia cuvântului: „Menstruation ist eine anscheinend unverständliche Nebenbedeutung und lag aller Wahrscheinlichkeit nach auch in *l'ul'e* ursprünglich nicht drinnen" (*Mitt. d. Rum. Inst. an d Univers. Wien* I B. 352). — La Bulgari, de asemenea, cuvântul *tsvětje* „floare" mai are şi înţelesul de „scurgere (curăţenie) la femei care se întâmplă în fiecare lună" (očistenie u ženskite koeto stava vsiakoi měsets), şi i se mai zice: „měsečina, měsets, žensko vrěme, pranje". (Naiden Gerovъ, Rěčnikъ na bъlgarskъi jazikъ). — Infine la Sârbocroaţi, cuvântul *tsvijet*, pe lângă „floare", mai însemnează şi „menstruum": žensko vrijeme, praće, pranitsa mjesečina. *Činiti doći ženi tsvit* (se pare că muierii îi vine periodul) A. Vladimirović, ap. *D. Daničić, Rječnik* etc. Vol. I. 864.

După cum la Francezi, pe lângă întrebuinţarea lui subt forma ce ne preocupă „fleur" se mai zice şi „fleurs blanches" (leucorrhée de la femme) tot aşà şi la Sârbocr., în afară de „tsvijet" se mai zice şi „bijeli tsvijet" (flori albe), aşà cum îl găsim în următorul citat: *Kad te bolest tada je bijeli cvijet: u vrime ad točja ženskoga, koje reku bili cvit.* A. Karadžić ib. Des sigur că această din urmă expresiune n'are nici o legătură, ca chestiune de derivaţiune cu cea franceză sau cu oricare alta ce se va mai fi gásit în celelalte limbi romanice. Ea

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)

trebue să fie sau decalcată după expresiunea românească, care după o comunicare a domnului N. Drăgan se aude prin părţile Năsăudului şi astăzi: „flori albe", având înţeles de „scursoare albă" provenită din boli lumeşti, sau să se fi format în limba sârbo-croată, ca metaforă, din momentul ce cuvântul *tsvijet* (period) există în limbă.

Se înţelege de la sine că pentru ca acest cuvânt să ajungă a fi decalcat de toate limbile balcanice, afară de limba greacă, la început trebue să fi fost cunoscut în întreg teritoriul limbii române. Aşà se poate înţelege cum a putut pătrunde până şi la Albaneji, atunci când Aromânii — vorbesc mai ales despre cei din Macedonia, — nu-l cunosc. In privinţa aceasta se poate spune cu siguranţă că în străromână existau amândouă expresiunile din limba latină: *fluores* (menstrui), păstrat în dacoromână şi *mensis*, primitivul lui *menstruum, -i* sau *menstrua, -orum*, în: *mulieris mensis* sau, mai des, la plural *mulierum* s. *feminarum menses* (cf. Georges, Lat.-Deutsches Handw.) păstrat până astăzi la Aromâni. In acest dialect se spune *il' vine meslu* sau *are meslu*. In multe părţi se întrebuinţează şi cuvântul *arada* „rând" (gr. ἀράδα, lit. ἀραδιά, alb. radh) în *il' viniră arăzle* (îi veni periodul).

Dacă însă acum, cunoscându-i originea, este uşor a stabili din ce anume limbă s'a făcut acest calque linguistique, nu tot aşà uşor este a se şti dacă toate celelalte limbi l-au decalcat direct din limba română, lucru aproape cu neputinţă — sau s'a făcut de la una la alta, pe baza bilingvităţii aşà de răspândită la popoarele balcanice.

Domnul L. Spitzer ocupându-se cu originea acestui cuvânt[1]) arată că el nu se găseşte numai în limbile franceză şi română, după cum este dat în REW., dar şi în vechea prov. *flors*, în span. *flor;* iar Littré îl dă şi pentru italiana *fiori* „il mestruo", la Francesco Redi (sec. 17., după Petrocchi). In afară de aceasta, cuvântul nu este atestat numai pentru sec. XVI, ci, după Littré, încă din sec. XIV, (forma engleză flowers, cu această însemnare, datează încă de la 1400), iar forma lui de astăzi pentru

1) Archiv fur das Studium der neueren Sprachen und Literaturen. Band 139, Heft 1—2 p. 89,

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)

vechea prov. trebuià să fie **fioörs* pentru *flors*. Se înţelege că toate aceste observaţii sânt foarte juste, decât la uniformizarea acestor două forme: *fluor* şi *flor* — încă din limba latină — a contribuit foarte mult, după cum însuşi domnul L. Spitzer recunoaşte, pe de o parte omonimitatea lor, iar pe de altă parte tendinţa eufemistă izvorîtă din aceeaşi interdicţiune proprie oricărui *tabù*. Aceasta reese şi mai mult din cele spuse de Nicéforo (în „Le génie de l'argot" citat de autor): Le sang de la menstruation ainsi que le sang de la défloration est sacré, puisqu'il représente le sang de la race et puisqu'il contient un princip spirituel: l'âme du vivant (c'était aussi l'opinion des Juifs, des Romains, des Arabes).

Că aceste două momente, şi în special cel dintâiu, au contribuit la păstrarea lui *fluores* încă până astăzi, aceasta se poate deduce şi de acolo că pe când popoarele romanice îl au aproape toate, dintre celelalte neamuri nu l-au decât acelea care au venit în contact cu acestea: la răsărit îl au Bulgarii, Sârbii şi Albanejii, decalcat de la Români, iar la apus îl au Germanii[1]) de la Francezi. În orient lipseşte numai la Greci, pentru că contactul lor cu Românii în timpurile vechi n'a fost mare, iar la apus la toate celelalte popoare germanice. Se înţelege că în privinţa aceasta nu mai puţin caracteristic este şi faptul că pe când popoarele slave de sud (Sârbii şi Bulgarii) îl au aşà după cum am văzut mai sus, celelalte popoare slave, cu care Românii n'au venit în contact mai des, nu-l posedă.

Această singură constatare ne dovedeşte că, indiferent dacă forma românească vine de la *fluores* sau *florem*, traducerea ei în limbile slavice de sud şi în albaneză a fost făcută din limba română, după cum traducerea ei germană din limba franceză. La Sârbi şi Bulgari nu poate fi vorba despre o formă metaforică, având ca tertium comparationis culoarea, de oarece ca nu există ca atare şi la celelalte popoare slave. De asemenea nu se puteà produce nici în mod izolat în fiecare din aceste limbi, de oare-ce cuvântul având atâtea denumiri eufe-

1) *Blume* „monatliche Zeit der Frauen" în Moriz Heine, *Deutsches Wörterbuch* Leipzig 1905, citat şi de aut r.

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)

mistice (mĕsets, mĕsetčina, žensko vrĕme etc.) nu se simţeà nevoia să se recurgă la o altă formă metaforică.

Un alt caz de calque linguistique ne înfăţişează şì cuvântul *carte*, cu înţelesul de „scrisoare" şi „carte de studiu". Domnul P. Skok crede că aceste înţelesuri sânt decalcate după acelea pe care cuvântul *kniga* le are în sârbeşte, din singurul motiv că înţelesurile din l. română nu se mai întâlnesc la celelalte limbi romanice (*Arhiv f. Sl. Phil* XXXVII, 23).

Se vede că d-l Skok s'a luat numai după Dicţionarul lui Berneker, în care înţelesul de „scrisoare" este dat numai la Sârbocroaţi. Însă, de fapt, această însemnare o are cuvântul şì în bulg., şi cu acest înţeles *kniga* este singurul cuvânt întrebuinţat în limba populară. Forma *pismo* „scrisoare" se întrebuinţează mai mult în limba literară. *Mi proslovi tajь kniga ta vižь kakъ mi piše* (citeşte-mi această scrisoare şi vezi ce-mi scrie) Gerovъ o. c. Tot aşà şì cu înţelesul „carte de studiu". *Učisja Gherghi na kniga, Hubava kniga nauče, Stava-mi Gherghi gramatik?* (Gh. învaţă la carte, bună carte îmi învaţă, Gh. îmi ajunse grămătic) ib. În afară de Bulgari, cuvântul, după cum se ştie, există şì la Albaneji. Acì, pe lângă *letεr*, mai avem şi forma mai populară *kartε* (cit. carta): *A di ti sa ban ńi karte taukli per priaşta?* (ştii tu cât face o scrisoare recomandată pentru streinătate?) — Dacă vom trece acum la celelalte limbi slave, vom vedeà că în nici una din ele nu se găseşte înţelesul de „scrisoare". Se înţelege dar că avem a face cu un înţeles balcanic. In condiţiunile acestea el nu puteà venì decât de la Români, căci numai acì îl întâlnim cu toate înţelesurile formei latine *charta* „hârtie, scrisoare, carte de studiu", dintre care cel dintâiu s'a păstrat încă până astăzi în dialectul arom.: *Carte albà tră scriare cărţi* (hârtie albă de scris scrisori.) Acest înţeles trebue să se fi păstrat şì în dialectul drom. până la pătrunderea cuvântului „hârtie", din care apoi s'a desvoltat înţelesul de „document" şi popularizat in proverbul: „ai carte, ai parte". De altfel înţelesul de „scrisoare" nu s'a păstrat numai la noi, ci şì în celelalte limbi romanice: provenţala, catal., span. şi portugheza (cfr M.-Lübke *o. c.*), ceea ce este o dovadă

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)

şi mai puternică că în Balcani înţelesul „scrisôare“ este de origine românească.

Un calque din albaneză în aromână este următorul: In dialectul arom. cuvântul *voiu* „vreau“ mai însemnează în Epir (la Românii din Sud) şi „sânt dator, datorese cevà cuivà“, o însemnare care-i cu totul opusă înţelesului propriu ce are cuvântul în toate dialectele române. *Părazli ţi ţî vream, ţi-l' dedŭ. Căţi păradz ţî voiu?* „banii ce-ţi datoriam, ţi-i-am dat. Câţi bani îţi sânt dator?“ (La Pap. *Basme* şi alte exemple). Forma *voiu* cu acest din urmă înţeles trebue consideratà ca un cuvânt aparte şi, ca înţeles, trebue căutat în una d n limbile balcanice de unde a putut fi decalcat. Pentru dial. aromân va trebui să ne îndreptăm mai intâiu la limba greacă. Aci găsim verbul Θέλλω cu însemnarea de „a fi dator“ pe lângă aceea obicinuită de „a voi“ δὲν τοῦ Θέλλω πλέον πολλά „nu-i mai datoresc mult“. Cum însă şi la Greci acest înţeles nu poate fi originar, întru cât Θέλλω din limba veche nu aveà decât înţelesul de „a voi, a trebui“, el este decălcat, la rândul lui, dintr'o altă limbă balcanică, care nu poate fi alta decât limba albaneză. Aci avem *duań dua (gheg) du* cu primul înţeles „sânt dator, datoresc, trebue“ şi apoi acela de „vreau, iubesc“. *Sa pare tɛ du?* „câte parale îţi datoresc?“ Este greu a se şti dacă acest calque, la Aromâni, s'a făcut din limba greacă sau direct din limba albaneză. Ceea ce ne face a crede că înţelesul arom. a fost decalcat din cel grecesc, este faptul că în înţelesul acesta nu cunoscut la nord, unde înfluenţa alb. este mult mai intensă. Insă ea nu este exclusă dacă ne gândim că şi înţelesul al treilea din dialectul ar. „a iubi“, care ar puteà veni din albanezeşte, nu există la Greci.

T. Capidan

IV.

Câteva cazuri de etimologie populară la nume de plante.

1. **Cruzăţea** se întâlneşte adesea (Ureche, *Dicţionar francez-român*, s. v. *bruyère*; Ciotori, *Note despre Scoţia*, în "Viaţa

BDD-A14625 © 1920-1921 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:41:12 UTC)